

Тема уроку. Числівник. Складні випадки узгодження й відмінювання числівників.

Пояснення матеріалу

Цікаві факти про українську мову

- Прочитайте. Що в повідомленні викликає інтерес? Яка частина мови допомагає передати кількісні аспекти в житті?

За різними даними, українська мова займає 25 або 32 місце за кількістю носіїв серед найпоширеніших мов у світі. Для 35-37,5 мільйонів осіб українська мова є рідною. Загалом у світі 41-45 мільйонів осіб володіють українською.

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

Повторення

- ▶ Що називається числівником? Наприклад...
- ▶ Як змінюються числівники? Наприклад...

Спостереження над мовним матеріалом

▶ Прочитайте слова з відомої пісні. Назвіть числівники. У яких стилях мовлення числівник трапляється частіше?

Два кольори мої, два кольори,
Оба на полотні, в душі моїй оба,
Два кольори мої, два кольори:
Червоне — то любов, а чорне — то журба.

Д. Павличко

IV. ЗАКРІПЛЕННЯ І ПОГЛИБЛЕННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

1. На які розряди за значенням діляться числівники?
2. Які існують групи числівників за будовою? Приклади.
3. Як змінюються кількісні й порядкові числівники? Приклади.

2. Граматичний розбір

- Запишіть речення і зробіть граматичний розбір числівників.

Незважаючи на те що ліфта всередині вежі (Ейфелевої) спершу не було і людям доводилося долати тисячу сімсот сходинок пішки, тільки за один 1889 рік було зареєстровано близько двох мільйонів відвідувачів (Із газети).

3. Конспектування

- Складіть конспект на тему «Система відмінкових парадигм числівника».

Числівники характеризуються великою системою відмінкових парадигм. **Кількісні** числівники змінюються за відмінками, а **порядкові** за відмінками, родами й числами.

У системі кількісних числівників можна виділити групу числівників, що мають особливі форми тільки називного — знахідного відмінків: збірні, деякі неозначено-кількісні (*багато, небагато, мало, чимало, немало*) та окремі дробові числівники (*півтора, півтори, півтораста*). У інших відмінках числівники *півтора, півтори, півтораста* не змінюються; переходять на систему відмінювання власне кількісних числівників усі збірні числівники, крім *обоє*.

Власне кількісні числівники і дробові числівники та деякі неозначено-кількісні (*кільканадцять, стонадцять, кількадесят, кількасот*) виступають у формах усіх відмінків. Можна виділити кілька типів відмінювання їх.

1. Числівники **один, одна, одно** (одне) відмінюються як займенники **той, та, те**. У непрямих відмінках їхні закінчення збігаються із закінченнями прикметників твердої групи (крім родового й орудного відмінків жіночого роду): одного, одних.

2. Числівники **два, три, чотири** в непрямих відмінках мають однакові закінчення (крім знахідного й орудного): двом, трьом.

3. Числівники від **п'яти до тридцяти**, а також від **п'ятдесяти до вісімдесяти** та **кільканадцять, стонадцять, кількадесят** становлять один тип відмінювання. У складних числівниках змінюється тільки друга частина: одинадцятьма, п'ятдесят'юх.

4. Числівники **сорок, дев'яносто, сто** в непрямих відмінках мають флексію -а: (на) сорока, ста одному, дев'яноста трьох.

5. Складні назви **сотень двісті, триста... дев'ятсот** змінюються в обох частинах: двомстам, чотирмастами.

6. Числівники **тисяча, мільйон, мільярд, нуль** відмінюються як іменники в однині: тисяча — за системою відмінювання іменників I відміни мішаної групи; мільйон, мільярд — як іменники II відміни твердої групи; нуль — як іменники II відміни м'якої групи.

7. **Дробові** числівники відмінюються в обох частинах; чисельникове слово змінюється як кількісний числівник, а знаменникове — як порядковий номер: одна друга, одної другої, одній другій, одну другу, однією (одною) другою, (на) одній другій. Керований іменник при цьому не змінюється: дві треті гектара, двом тре тім гектара, двох третіх гектара, дві треті гектара, двома третіми гектара, (на) двох третіх гектара.

8. З усіх **збірних** числівників повну систему відмінкових форм має слово **обоє**, що змінюється як числівник два: обоє, обох, обом, обох і обоє, обома, (на) обох.

За цим же типом відмінюються **неозначено-кількісні** числівники *кілька, декілька і багато, небагато*, якщо вони поєднуються з іменниками, які означають конкретні предмети, що підлягають лічбі: багато днів, багатьох днів, багатьом дням, багато днів, багатьма днями, (по) багатьох днях.

У **складених кількісних числівниках** відмінюється **кожне слово**: сто п'ятдесят вісім, ста п'ятдесяти восьми (вісьмох), ста п'ятдесяти восьми (вісьмом) і т. д.

Порядкові числівники відмінюються за відмінками, родами і числами. Числівник третій відмінюється, як прикметник м'якої групи, усі інші порядкові числівники відмінюються, як прикметники твердої групи.

У складених порядкових числівниках відмінюється тільки останнє слово: двісті п'ятдесят сьомий.

У назвах дати іменник при числівнику ставиться в родовому відмінку: сьомого січня, перед двадцять другим лютого (За М. Плющ).

Пам'ятка

Збірні числівники можуть уживатися з іменниками:

- 1) назвами осіб чоловічої статі: троє сусідів;
- 2) середнього роду: четверо малят;
- 3) із займенниками ми, ви, вони: нас було п'ятеро;
- 4) назвами парних предметів: двоє саней;
- 5) збірні числівники не сполучаються з іменниками жіночого роду.

7. Робота над помилками

- *Знайдіть помилки у вживанні числівників. Запишіть правильно.*

1. Я посадив п'ятеро акацій. 2. Вітаю з п'ятидесятирільчям. 3. У місті відкрито 22 ясла.

8. Самостійна робота

- *Запишіть цифри словами — кількісними і (де потрібно) збірними числівниками; поставте в потрібній відмінковій формі іменники, розкриваючи дужки.*

2 (день, кімната, вікно, ножиці); 3 (звук, троянда, двері, село), 10 (дзвінок, жінка, ложа, сани), 12 (ріка, маля, калина, граблі).

9. Пояснювальний диктант

- *Поясніть орфографію виділених слів і пунктуацію.*

РОСЛИНИ-ДОВГОЖИТЕЛІ

Нашим тополям та вербам судився, наче людям, короткий вік. У шістдесят років вони вже вважаються ветеранами серед своїх молодших родичів. Правда, трапляються й винятки.

І все ж двісті років для рослин — не показник. Наші ліричні красуні вишні й черешні, непоказні за зростом кущі *шипшини* і зовсім маленькі кущики чорниці, брусниці, здатні прожити по три століття. Усім нам відомі сосни та ялини доживають до *чотирьохсот* років.

Проте для дубів і ця товща років — не межа. Так, ці велети в парках Криму досягають *тисячолітнього* віку. Тим часом у центрі України міцно стоїть на рідній землі патріарх навколишніх лісів, вік якого спеціалісти оцінюють у тисячу — тисячу сто років. Уявіть собі: цей і донині дорослий дуб був дорослим деревом уже тоді, коли в Києві княжив Володимир Святославович, коли в Софію Київську вкладали перші плінфи!

Невисока малина десь на березі Середземного моря доживає до півтори тисячі років. А от олива, що росте на острові Сицилія, прожила вже два *тисячоліття*!

На Мадагаскарі ростуть пляшкоподібні баобаби — дерева із суцільно гладенькими масивними стовбурами, що мають метрів з вісім в обхваті. Вони досягають віку понад *п'ять* тисяч років. Така ж довговічність каліфорнійської секвої та болотяного кипариса.

Ці екзотичні рослини були дорослими вже тоді, коли люди давнього Єгипту це не споруджували пірамід!

І все ж рекордистами довголіття серед рослин треба вважати подиву гідні дерева далеких Канарських островів — їх називають драконовими. Вони виростають до дивовижних розмірів: стовбур досягає *чотирнадцяти* метрів в обхваті. Їхній вік шість тисяч років!

Дерева розвиваються повільніше, ніж людське суспільство. Під їхніми затишними кронами людство пройшло стрімкий шлях! (Із газети)

V. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ Й УЗАГАЛЬНЕННЯ МАТЕРІАЛУ

Робота з таблицею

- Проілюструйте прикладами подану таблицю.

VI. ПІДСУМОК УРОКУ

1. Рефлексія

- Що нового про числівник ви дізналися на уроці?
- Що викликало труднощі?

2. Робота з тестами

- *Позначте рядок, у якому порушено норму при відмінюванні числівників.*

А трьохсот, трьомстам, на трьохстах Б п'ятисот, п'ятистам, п'ятистами
В семисот, сімомастами, на семистах Г дев'ятисот, дев'яностим, дев'ятьмастами
Д двохсот, двомастами, на двохстах

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

1. Глибше опрацювати теоретичні відомості.
2. Підібрати приклади на складні випадки узгодження й відмінювання числівників і записати їх.